

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Sininauhaliiton näkökulma

Sininauhaliitto työskentelee päivittäin ihmisten kanssa, jotka ovat jääneet vaille toimivaa tukea monista syistä kuten pitkäaikainen työttömyys, asunnottomuus, mielenterveyden ja päihteiden haasteet, väkivalta- ja rikostausta sekä oppimisvaikeudet tai neuropsykiatriset erityispiirteet. Usein nämä ihmiset elävät tilanteissa, joissa toimeentulotuki ei ole vain viimesijainen, vaan ainoa turva.

Näiden kokemusten pohjalta Sininauhaliitto katsoo, että toimeentulotukilainsäädäntöä on arvioitava erityisesti niiden henkilöiden näkökulmasta, joilla on useita samanaikaisia vaikeuksia ja joiden kyky vastata järjestelmän odotuksiin on heikentynyt. Esityksessä ehdotetut muutokset johtavat erityisesti näiden ihmisten kohdalla toimeentulon katkeamiseen ja palvelujärjestelmästä irtautumiseen.

Velvoitteet ja perusosan alentaminen

Hallituksen esityksessä arvioidaan, että perusosan alentamisella ja siihen liittyvillä velvoitteilla voi olla työllistymistä edistäviä vaikutuksia ja ne voisivat vähentää toimeentulotuen tarvetta. Tutkimusnäyttö ei tue tätä oletusta, varsinkaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kohdalla. On todennäköinen ja selkeä riski, että vaikutukset johtavat syvempään ulkopuolisuuteen ja passivoitumiseen.

Sininauhaliitto pitää erittäin tärkeänä, että lainsäädäntö tunnistaa ja ottaa huomioon toimeentulotuen saajien moninaiset tilanteet, erityisesti niiden henkilöiden osalta, jotka ovat

kaikkein vaikeimmassa elämäntilanteessa ja joilla on monia samanaikaisia tuen ja palveluiden tarpeita.

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi ja hakea ensisijaisia etuuksia liittyy merkittävä riski silloin, kun vaikeassa elämäntilanteessa oleva henkilö ei kykene asioimaan itsenäisesti alentuneen toimintakyvyn, mielenterveyden häiriöiden, neurokirjon piirteiden tai puutteellisten taitojen vuoksi. Ilman riittäviä palveluja ja tukea sanktiot kohdistuvat juuri niihin, joilla ei ole edellytyksiä täyttää järjestelmän vaatimuksia.

Perusosan alentamisen ja työttömyysturvan karenssin yhdistäminen voi johtaa kohtuuttomiin seuraamuksiin, toimeentulon täydelliseen katkeamiseen. Tämä on vastoin perustuslain 19 §:ä, joka turvaa oikeuden ihmisarvoiseen elämään ja välttämättömään toimeentuloon. Koettu epäoikeudenmukaisuus järjestelmää kohtaan voi lisäksi heikentää luottamusta viranomaisiin ja olla uhka yhteiskuntarauhalle.

Perusosan alentaminen 20–50 % vaarantaa perustarpeet kuten ravinnon, hygienian, lääkkeet, liikumisen ja yhteydenpidon. Tämä voi estää viranomaisasioinnin, palveluihin hakeutumisen tai yhteydenpidon tukiverkostoon. Tilanteet voivat olla erityisen vaikeita neurokirjon ihmisille, joiden tukitarpeet jäävät helposti tunnistamatta ja joiden toimintakyky ei kestä hallinnollista epävarmuutta ja raskautta.

Kansainväliset ja perusoikeudelliset näkökulmat

Hallituksen esityksessä ei ole riittävästi huomioitu Suomen kansainvälisiä velvoitteita:

- Perustuslain 19 § takaa jokaiselle oikeuden välttämättömään toimeentuloon.
- Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, ettei Suomen toimeentulotuen taso täytä vähimmäisvaatimuksia (alle 50 % mediaanitulosta).
- YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva sopimus (TSS) edellyttää oikeutta riittävään elintasoon.
- YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on oikeus sosiaaliturvaan ilman syrjintää.

Sininauhaliitto huomauttaa, ettei esitys myöskään arvioi riittävästi muutosten vaikutuksia niihin henkilöihin, joiden osallisuus ja toimintakyky ovat jo heikentyneet. Ilman vaikutusarvioita jäävät pitkäaikaistyöttömät ja työkyvyttömät, asunnottomat, maahanmuuttajataustaiset, neurokirjon ihmiset, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, yksinhuoltajat, nuoret aikuiset sekä vammaiset henkilöt.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Alentamismenettelyä ei tule laajentaa. Lainsäädäntöön on sisällytettävä suojaelementtejä, jotka estävät kohtuuttomat seuraukset ja suojelevat haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä.
- Yksilöllistä harkintaa ja kohtuullisuusarviointia on vahvistettava.
- On varmistettava oikeus palvelutarpeen arviointiin ja ohjaukseen ennen velvoitteiden asettamista.
- Kela ei saa alentaa perusosaa ilman hyvinvointialueen tekemää palvelutarpeen arviointia tai sosiaalityön lausuntoa.

Sininauhaliitto katsoo, että esitystä ei tule hyväksyä esitetyssä muodossa. Viimesijaisen toimeentulotuen tulee turvata ihmisarvoinen elämä myös niille, jotka eivät kykene täyttämään heille asetettuja velvoitteita. Lainsäädännön tulee perustua ihmisarvon kunnioittamiseen ja järjestelmän oikeudenmukaisuuteen, ei rangaistuslogiikkaan.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Sininauhaliitto huomauttaa, että toimeentulotuen perusosa ei ole vain numero budjettitaulukossa, vaan se on konkreettinen kysymys siitä, onko ihmisillä mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää.

Sininauhaliitto pitää hallituksen esityksessä ehdotettua toimeentulotuen perusosan leikkausta erittäin huolestuttavana. Muutokset osuvat erityisesti heihin, joiden elämäntilanne on jo valmiiksi haavoittava. Pienikin heikennys toimeentuloon voi johtaa syvenevään köyhyyteen ja ulkopuolisuuteen yhteiskunnasta.

Toimeentulotuen saajat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Monet tekevät olosuhteiden pakosta osa-aikatyötä, kausityötä tai tuntityötä. Monille tuki on täydentävä turva epävakaiden tulojen rinnalla. Osalla on taustalla pitkäaikaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Esitetyt leikkaukset perusosaan,

ansiotulovähennyksen poistaminen sekä vähäisten tulojen etuoikeuksien karsiminen muodostavat kokonaisuuden, joka heikentää kaikkein pienituloisimpien ihmisten asemaa merkittävästi.

Ansiotulovähennyksen poistaminen on erityisen ongelmallinen, sillä se heikentää työnteon kannustavuutta ja rankaisee erityisesti yksinhuoltajia ja naisia, joilla on samanaikaisesti matalapalkkatyö ja hoivavastuu.

Toimeentulotuki ei ole työmarkkinapolitiikan väline, vaan perustuslaillinen oikeus ihmisarvoiseen elämään. Sen tasoa ja ehtoja ei tule ohjata ensisijaisesti työllisyyspolitiikan tavoitteista käsin.

Suomi on saanut useita kansainvälisiä huomautuksia toimeentulotuen riittämättömyydestä. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea ja YK:n TSS-komitea ovat korostaneet, että perusturvan on turvattava ihmisarvoinen elämä. Tämä edellyttää toimeentulotuen tason tarkistamista ylöspäin, ei sen heikentämistä.

Sininauhaliitto suosittelee seuraavaa:

- Toimeentulotuen perusosan tasoa ei tule alentaa.

- Ansiotulovähennys on säilytettävä työn kannustavuuden, omatoimisuuden ja pienituloisten perheiden toimeentulon tukemiseksi.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

-

Muu lausuntopalaute:

Hallituksen esitys sisältää lukuisia heikennyksiä, jotka yhdessä lisäävät eriarvoisuutta ja kasvattavat syrjäytymisen riskiä. Vaikutukset kohdistuvat erityisesti niihin, joilla on useita samanaikaisia tuen ja

tuen tarpeita, mukaan lukien vammaiset henkilöt, pitkäaikaissairaat, nuoret, opiskelijat ja yksinhuoltajaperheet.

Sininauhaliitto pitää esitystä monilta osin ongelmallisena. Vaikutusarviointia ei ole tehty riittävästi eri ihmisryhmien näkökulmasta, Erityisen huolestuttavaa on lasten aseman sivuuttaminen vaikutusarvioinnissa. Toimeentulotukea saavissa kotitalouksissa on paljon lapsia. Leikkaukset voivat johtaa lapsiköyhyyden kasvuun, jolla on vakavat ja pitkäkestoiset seuraukset. Tämä on ristiriidassa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa.

Toimeentulotukea saavien joukko on moninainen. Heille toimeentulotuki ei ole valinta, vaan välttämätön perusturva.

Hallituksen esityksen muutokset kuten ansiotulovähennyksen poistaminen, vähäisten tulojen etuoikeuden poistaminen ja sanktioiden laajentaminen yhdessä vaikeuttavat toimeentulon turvaamista ja palveluihin kiinnittymistä juuri heillä, joilla on vähäiset voimavarat ja heikot mahdollisuudet vastata kiristymiin vaatimuksiin.

Myöskään sukupuolivaikutuksia ja yhdenvertaisuusvaikutuksia ei ole arvioitu riittävästi. Monet yksinhuoltajista ovat naisia, ja toimeentulon leikkausten vaikutukset kohdistuvat erityisesti heihin. Tämä voi lisätä sukupuolten välistä epätasa-arvoa ja heikentää naisten asemaa. Lausunnossa todetut puutteet vaikutusarvioinneissa ovat vastoin hyvän hallinnon periaatteita (PL 21 §) sekä lainsäädännön arviointineuvoston suosituksia vaikutusarvioinnin riittävydestä.

Lund Pekka
Sininauhaliitto ry